

יחיד ורבים: "אלו ואלו דברי אלקים חיים" (עירובין י"ג, ב)

- הערות: ישנו פער בין האמת העובדתית למשפטית.
- כל עוד הפס"ד לא השתנה בערכאת הערער - הוא האמת המשפטית.
  - אף אם יש טעות בביהמ"ש, ההכרעה עדין אמת משפטית.
  - מניחים שאמת עובדתית ומשפטית הופכת אחת אם לא ניתן לערער.

א. משפט ישראלי

א.1. חקיקה

א. בית משפט הדין במותב ונחלקו דעות השופטים, תכריע דעת הרוב.

סעיף 80(א) לחוק בתי המשפט (נוסח משולב), תשמ"ד - 1984

ב. פעולה שהוטלה על ידי מספר בני אדם כשרה אם נעשתה בידי רובם.

סעיף 20 לחוק הפרשנות היתש"א - 1981

א.2 פסיקה

ג. המערכת המשפטית משתדלת היא להתאים, ככל האפשר, את עקרונותיה לאמת שבמציאות, והרשות השיפוטית מיישמת את דרכי בירורה כדי להגיע במידה מרבית לבירורה של האמת העובדתית, ומבחינת עצם מהותה של המערכת המשפטית, אף אם קורה, שבמקרה מסוים טעות בידה, עדיין הכרעתה בבחינת "אמת" משפטית היא, ... שזו הראשונה תקפה ומחייבת היא, אף אם ברור שבטעות יסודה, כל עוד לא שונתה כדין במסגרת המערכת המשפטית, לעומת האחרונה, שמשנתגלתה טעותה בטלה היא מאליה.

בג"צ 152/82 דניאל אלון נ. ממשלת ישראל, פד"י ל"ו (4), 449, 471

הערה: מערת משפטית משתדלת להתאים ככל האפשר את עקרונותינ לאמר שבמציאות ורשות שופטת מיישמת כדי להגיע לבירור של אמת עובדתית

ד. להלכה פוסק הרמב"ם (שופטים, הלכות סנהדרין ח' א'): "בית דין שנחלקו, מקצתם אומרים זכאי ומקצתם אומרים חייב, הולכין אחר הרוב, וזו מצות עשה של תורה, שנאמר "אחרי רבים להטות" (שמות כ"ג, ב'). במה דברים אמורים, בדיני ממונות ובשאר דיני אסור ומותר וטמא וטהור וכיוצא בהן. אבל בדיני נפשות (שבהן דנים בעשרים ושלושה ולא בשלושה - שם ה' ב' - א"ר) אם נחלקו בזה החוטא אם ייהרג או לא ייהרג, אם היו הרוב מזכים, זכאי, ואם היו הרוב מחייבין, אינו נהרג עד שיהיו המחייבין יתר על המזכים שניים ... . הטייתך לטובה על פי אחד. לרעה - על פי שניים, וכל אלו הדברים קבלה הם (על-פי המסורת למשה מסיני - א"ר)". עסקינן בבית דין של עשרים ושלושה דינים, רוצה לומר בלשוננו, לשם הרשעה בדיני נפשות יש צורך ברוב של שניים של מחייבים שרבו במספרם על המזכים, אך לשם זיכוי די ברוב של אחד.

ע"פ 06 / 4138 פלוני נ' מדינת ישראל [פדאור (לא פורסם) 06 (24) 659], עמוד 5

ה. "הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו, נותן החוק ומקורו, שהודיע כביכול באמצעות בת הקול, שרבי אליעזר - שהיה מיעוט - כיוון לאמיתה של תורה, הוא עצמו מודה, שבניו - שסוברים אחרת, אך הם הרוב - ניצחוהו; האמת המופשטת היא אפוא כדעת היחיד.... אך האמת ההלכתית היא כדעת הרוב, שום שההלכה ניתנה על דעתם של חכמי ההלכה ולפסיקתם מסכים, כביכול, נותן התורה עצמו. קשה לתאר הדגמה מוחשית יותר לסמכותו הייחודית של חכם ההלכה בפסיקתו ולשלטון המוחלט של החוק, אף על מחוקקו, כביכול" (צוטטו הדברים מ' אלון, משפט עברי, י"ל מאגנס, מהדורה שלישית, תשמ"ח, 232).

בג"צ 85 / 620 ח"כ מוחמד מיעארי נ' יו"ר הכנסת, פ"ד מ"א(4), 169, 251

ב.2. תנורו של עכנאי: יחיד ורבים

ב.2.1. הנוסח בתלמוד הבבלי

י. תנן התם ... רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין ... וזה הוא תנור של עכנאי ... תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדין מטין ועומדין. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום! עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא (דברים ל). מאי לא בשמים היא? - אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה: אחרי רבים להטות (שמות כ"ג). אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עביד קודשא בריך הוא בההיא שעתא? - אמר ליה: קא חייד ואמר נצחוני בני, נצחוני בני... שבכל מקום שנתן בו עיניו רבי אליעזר נשרף. ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל.

בבלי, בבא מציעא נ"ט, ב

תרגום: יצאה בת קול מהשמיים ואמרה שההלכה היא לפי רבי אליעזר. רבי יהושע אמר שכבר ניתנה התורה מהר סיני ואין מקשיבים לבת קול. הרוב אומר שהתורה ניתנה בהר סיני. רבי ירמיה אומר כי התורה כבר ניתנה בהר סיני ולא משגיחים בבת קול כיוון שכבר כתוב בתורה שניתנה בהר סיני "אחרי רבים להטות", זאת אומרת ללכת אחר דעת הרוב. "אשכחיה רבי" רבי נתן שואל את אליהו הנביא מה עשה אלוהים (כביכול) באותה שעה שהתנהל וויכוח בין רבי אליעזר לחכמים, ומכאן למדים עוד כלל שהוא ההבדל בין התנהגות האל להתנהגות בני האדם. כאשר שני בני אדם מגיעים לבית הדין, אחד יוצא מופסד וכועס ומאוכזב אחר מתן פס"ד. לעומת זאת האל מחייך ואומר שהם צודקים ולא כועס. המטרה היא שצריך לדעת גם להפסיד. הבבלי, רבי אליעזר אומר שהחרוב יוכיח - זה לא שולל את האפשרות שההלכה תהיה כדעת הרוב. הירושלמי, נותן תנאי כפול. דוגמה פרקטית - הבבלי, יכולים להתקיים 2 תנאים, כלומר אם מחר בבוקר ירד גשם יתקיים השיעור אבל זה לא אומר שאם לא יירד גשם לא יתקיים השיעור. הירושלמי - מציב תנאי כפול, מה יקרה אם כן ירד גשם ומה יקרה אם לא - אין דרך ביניים. "שבכל מקום שנתן... רבי יהושע שרף את כל הלחמים בפני רבי אליעזר והכוונה הייתה להמחיש חד משמעית שההלכה כדעת החכמים. אך ברגע שהשריפה נעשתה בפניו כדי להשפיל אותו התדרדר המצב וזהו האלמנט האישי, הרגשי, שחכמים הם בני אדם רגילים. לא צריך לרמוס את הכבוד של רבי אליעזר עד הסוף.

י"א. אמר רבי אבא אמר שמואל: שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלקים חיים הן, והלכה כבית הלל. וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן? מפני שנוחין ועלובין היו, ושונין דבריהן ודברי בית שמאי. ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.

בבלי, עירובין י"ג, ב

תרגום: הוכרעה הלכת בית הלל על פי בת קול. אך לפי רבי יהושע אין משגיחים בבת קול, אז למה כאן הסתמכו על בת קול? התשובה לפי י"ב, י"ג.

י"ב. כאן לאחר בת קול - ואם תאמר מאי שנא דלא קיימא לן כבת קול דרבי אליעזר דהזהב (ב"מ נ"ט, ב)? ויש לומר: **דהתם, לא יצאה אלא לכבודו**, כדמוכח התם. ועוד, **דהתם היתה כנגד רבים** והתורה אמרה אחרי רבים להטות אבל **הכא אדרבה בית הלל הוה רובא ולא הוצרכו בת קול אלא משום דבית שמאי הוה חריפי טפי**. ואם תאמר: אם כן, מאי קאמר ר' יהושע היא דאמר אין משגיחין בבית קול הלל לא אמר רבי יהושע אלא אבת קול דר"א וי"ל דלא בשמים היא משמע דאין להשגיח כלל בשום בת קול.

תוספות, עירובין ו, ב, ד"ה: "כאן לאחר"

תרגום: יש הבדל שאנו קראנו את הסיפור אז התגובה הראשונה הייתה שבת קול אמרה שההלכה כמותו. אומרים התוספות שבת קול לא התערבה במהות אלא היא יצאה לכבודו של רבי אליעזר. התירוץ הזה קשה כי כתוב שההלכה כמותו בכל מקום ולכן קשה להגיד שהיא יצאה רק לכבודו. יש עוד תירוץ: **ההבדל של יציאת בת קול בשני המקרים: במקרה של רבי אליעזר - יצאה בת קול כדי לתת תוקף לדבריו של רבי אליעזר כיוון שהם היו בניגוד לתורה, כי כתוב אחרי רבים להטות, ולכן כדי לתת תוקף לדבריו יצאה בת קול.** אבל במקרה של בית שמאי ובית הלל היא לא יצאה לתת תוקף לדברים שנוגדים את התורה, שם הייתה שאלה אחרת, והשאלה הייתה: בית הלל היו הרוב אבל בית שמאי היו הרבה יותר חריפים. היו בציבור (כך מבינים מהתוספות) שאומנם בית הלל הוא הרוב אבל אנו מעדיפים את החריפות - את בית שמאי ולכן **יצאה בת קול והבהירה שכמות (בית הלל) עדיפה על איכות.** והתירוץ השלישי: שבא לחלוק על דברי תורה - ולכן יצאה בת קול, לתת תוקף לדברים.

מה פירוש רבי אליעזר חלק על דברי תורה?: לכאורה ברגע שהרוב קבע שההלכה היא שהתנור הוא טמא ורבי אליעזר מתמיד בדעתו שהתנור טהור אז המחלוקת כבר איננה אם התנור טמא או טהור אלא המחלוקת היא האם אחרי רבים להטות או לא כי התורה אמרה שאחרי רבים להטות אתה חייב לקבל את הכלל הזה ואתה לא מקבל אותו. צריך לקבל את זה ולא ללכת בניגוד להלכת תורה. המחלוקת הפכה לעניין עקרוני האם אני מקבל את דעת הרוב או לא וזאת דעת התורה ולכן יצאה בת קול שכאלו קיבלה את דעת היחיד של רבי אליעזר "הלכה כמותו".

שני חכמי משפט וחכם תלמודי גדול דור שכל אחד מהם הזיק מסקנה אחרת מסיפור זה:

הגישה האחת - גישתו של השופט זילברג - הוא מנתח את האגדה הזו ואומר שהמסקנה שעולה ממנה היא "שלטון החוק במחוקק" כלומר מי שנכנס חוק לתקופו גם המחוקק כפוף לחוק למרות שהוא עצמו המחוקק.

איילון - המסקנה העולה מהאגדה הזו היא לא רק שלטון החוק אלא היא גם שייכת לדיני הראיות. וזו המסקנה שלו - אתה רצה להוכיח את צדקת דבריך תביא רק ראיות טבעיות, אין ניסים בבית דין.

פרופסור גילת - היה חוקר תלמודי גדול והוא אומר - שהוויכוח בין רבי יהושע לרבי אליעזר הוא וויכוח שבין שתי אסקולות בהלכה, ההלכה השמרנית המיוצגת לפי רבי אליעזר אל מול ההלכה המתחדשת המיוצגת ע"י רבי יהושע. רבי אליעזר כפי המובא בתלמוד מעיד על עצמו שמעולן לא אמר דבר שלא שמע מרבותיו כלומר רבי אליעזר הוא בעצם צינור להעברת המידע, כלומר מה ששמעתי אני מעביר לתלמידי. אין שינויים. ההלכה שמרנית, היא קפואה. לעומתו רבי יהושע, כך מסופר בתלמוד - נעדר יום אחד מהישיבה ופגש את תלמידיו בערב ושאל אותם מה התחדש בבית המדרש. אמרו לו שלא התחדש דבר כי מפיך אנו חיים - מה שאתה מלמד אותנו מזה אנו חיים ולא היית אז לכן לא התחדש דבר. והוא אמר להם: "אין בית מדרש בלי חידושי" - אי אפשר שאנשים ילמדו סוגיה בלי שיתחדש להם משהו. וזה מה שגילת אומר - שזה הוויכוח - שרבי אליעזר לא העביר שום דבר שלא שמע מרבותיו מול רבי יהושע שאין בית מדרש בלי חידוש ולכן הוויכוח הזה לדעת המרצה ישים גם היום

י"ג. לא בשמים היא - והא דאמר בפ"ק דיבמות (ד' י"ד. ושם, ד"ה"י "רבי") דהלכה כב"ה משום דיצאה בת קול? **שאני הכא, שבא לחלוק על דברי תורה**, דכתיב: אחרי רבים להטות. אבל התם, אדרבה, ב"ה רובא אי לאו דהוה מספקא לן אי אזלינן בתר רובא משום דב"ש הוה חריפי טובא? ועוד, דכאן לא יצאה בת קול אלא משום כבודו דר"א שאמר מן השמים יוכיחו והא דאמר התם רבי יהושע היא דאמר אין משגיחין בבית קול ולא שמעינן ליה לר' יהושע אלא על ב"ק דהאי מעשה דר"א דהכא התם דייק מדקאמר לא בשמים היא כבר ניתנה לנו תורה מסיני משמע דבשום מקום אין משגיחין.

תוספות, בבא מציעא נ"ט, ב, ד"ה: "לא בשמים היא"

תרגום: על פי מקורות י"ב, י"ג - יש שני הבדלים בין בת קול אצל רבי אליעזר לבין בית הלל.

1. אצל אליעזר בת קול לא התערבה במהות, ואצל בית הלל היא התערבה במהות וקבעה הלכה.
2. היה מתח בין שמאי שהיו חריפים לבין הלל שהיו הרוב ובמתח הזה בת קול פסקה הרוב עדיף.

ב.2.2 הנוסח בתלמוד הירושלמי (בית שמאי)

י"ז. **ביקשו לנדות את רבי ליעזר.** אמר אמרין: מאן אזל מודע ליה? אמר רבי עקיבה: אנא אזל מודע ליה. אתא לגביה. אייל: רבי ר' חביריך מנדין לך. נסתיה. נפק ליה לברא אמר: חרוביתא חרוביתא, אין הלכה כדבריהם איתעוקרין ולא איתעקר. אין הלכה כדבריי איתעוקרין ואיתעקרת, אין הלכה כדבריהם חוזרין ולא חזרת. אין הלכה כדבריי חוזרין וחזרת. כל הדין שבחא ולית הלכה כר' אליעזר. **אי"ר חנינה משניתנה לא ניתנה אלא אחרי רבים להטות.** ולית ר' אליעזר ידע שאחרי רבים להטות? **לא הקפיד אלא על ידי ששרפו טהרותיו בפניו.** תמן תנין חיתכו חוליות ונתן חול בין חולייא לחולייא רבי ליעזר מטהר וחכמים מטמאין זה תנורו של חכיניי. אמר רבי ירמיה חכך גדול נעשה באותו היום כל מקום שהיתה עינו של רבי ליעזר מבטת היה נשדף ולא עוד אלא אפילו חיטה אחת חצייה נשדף וחצייה לא נשדף והיה עמודי בית הוועד מרופפין. אמר להן ר' יהושע אם חברים מתלחמים אתם מה איפכת לכם ויצאה בת קול ואמרה הלכה כאליעזר בני. **אי"ר יהושע: לא בשמים היא.**

ירושלמי, מועד קטן, פרק ג, הלכה א

תרגום: הירושלמי מונע את האפשרות שיהושע יהיה צודק כי יש תנאי כפול שמקורו בדיני גד וראובן, לפיו יש רק אמת אחת והיא של רבי אליעזר.

השווה והשונה בין שני התלמודים

<p>ירושלמי, מועד קטן ג, א מקור י"ז</p>	<p>בבלי, בבא מציעא נ"ט, ב מקור י"</p>
<p>ביקשו לנדות את ר' ליעזר (קרובן העדה: בן הורקנוס על שחלק עם רוב החכמים בדבר הלכה).</p>	
<p>אמרין: מאן אזל מודע ליה (מי ילך להודיעו)? אמר ר' עקיבה: אנא אזל מודע ליה. אתא (=בא) לגביה, אמר ליה: רבי רבי, חביריך מנדין לך. נסתיה (קרובן העדה: לקחו ר' לעזר לר"ע ויצא עמו לחוץ וראו אילן חרוב עומד), נפק ליה לברא</p>	
<p>אמר: חרוביתא חרוביתא אין הלכה כדבריהם איתעוקרין - ולא איתעקר. אין הלכה כדבריי איתעוקרין - ואיתעקרת. אין הלכה כדבריהם חוזרין - ולא חזרת. אין הלכה כדבריי חוזרין - וחזרת (תרגום: אמר (=רבי אליעזר): חרוב חרוב, אם הלכה כדבריהם (=של חכמים) העקר, ולא נעקר. אם הלכה כדברי העקר, ונעקר. אם הלכה כדבריהם חזר, ולא חזר. אם הלכה כדברי חזר, וחזר]</p>	<p>תנן התם ... רבי אליעזר מטהר וחכמים מטמאין ... וזה הוא תנור של עכנאי ...תנא: באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו. אמר להם: אם הלכה כמותי - חרוב זה יוכיח. נעקר חרוב ממקומו מאה אמה, ואמרי לה: ארבע מאות אמה: אמרו לו: אין מביאין ראיה מן החרוב. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - אמת המים יוכיחו. חזרו אמת המים לאחוריהם. אמרו לו: אין מביאין ראיה מאמת המים. חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - כותלי בית המדרש יוכיחו. הטו כותלי בית המדרש ליפול. גער בהם רבי יהושע, אמר להם: אם תלמידי חכמים מנצחים זה את זה בהלכה - אתם מה טיבכם? לא נפלו מפני כבודו של רבי יהושע, ולא זקפו מפני כבודו של רבי אליעזר, ועדיין מטין ועומדין.</p>

	<p>חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום: עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא (דברים ל). מאי לא בשמים היא? אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מהר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה: אחרי רבים להטות (שמות כ"ג).</p>
	<p>"אשכחיה (=מצא) רבי נתן לאלהו, אמר ליה: מאי עביד (=עשה) קודשא בריך הוא בהיא שעתא? אמר ליה: קא חייך ואמר: נצחוני בני, נצחוני בני.</p>
	<p>אמרו: אותו היום הביאו כל טהרות שטיהר רבי אליעזר ושרפום באש, ונמנו עליו וברכוהו, ואמרו: מי ילך ויודיענו? אמר להם רבי עקיבא: אני אלך, שמא ילך אדם שאינו הגון ויודיעו ונמצא מחריב את כל העולם כולו. מה עשה רבי עקיבא? לבש שחורים, ונתעטף שחורים וישב לפניו בריחוק ארבע אמות. אמר לו רבי אליעזר: עקיבא, מה יום מיומיים - ? אמר לו: רבי, כמדומה לי שחבריך בדלים ממך. אף הוא קרע בגדיו, וחלץ מנעלו, ונשמט וישב על גבי קרקע. זלגו עיניו דמעות. לקה העולם שליש בזיתים ושליש בחיטים ושליש בשעורים, ויש אומרים: אף בצק שבידי אשה תפח"</p>
<p>כל הדין שבחא ולית הלכה (=כל שבחים אלה ואין הלכה) כר' אליעזר? אמר ר' חנינא (קרבן העדה): אין הלכה כר"ל דמשניתנה התורה, לכך ניתנה שההלכה כאשר יסכימו רוב החכמים (שבדור): משניתנה לא ניתנה אלא אחרי רבים להטות.</p>	
<p>ולית ר' אלעזר ידע שאחרי רבים להטות? לא הקפיד אלא על ידי ששרפו טהרותיו בפניו.</p>	
<p>תמן תנינן: חיתכו חוליות ונתן חול בין חולייא לחולייא - ר' ליעזר מטהר, וחכמים מטמין, זה תנורו של חכיניי.</p>	
<p>אמר רבי ירמיה: חכך גדול נעשה באותו היום (קרבן העדה: מכה גדולה). כל מקום שהיתה עינו של ר' ליעזר מבטת היה נשרף, ולא עוד אלא אפילו חיטה אחת חציה נשרף וחציה לא נשרף.</p>	<p>תנא: אך גדול (רש"י: מכה גדולה) היה באותו היום, שבכל מקום שנתן בו עינו רבי אליעזר - נשרף.</p>

<p>והיו עמודי בית הוועד מרופפים. אמר להם רבי יהושע: אם חברים מתלחמים, אתם מה איכפת לכם? ויצאה בת קול ואמרה: הלכה כאליעזר בני. אמר ר' יהושע: לא בשמים היא .</p>	<p>ואף רבן גמליאל היה בא בספינה, עמד עליו נחשול לטבעו. אמר: כמדומה לי שאין זה אלא בשביל רבי אליעזר בן הורקנוס. עמד על רגליו ואמר: רבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שלא לכבודי עשיתי, ולא לכבוד בית אבא עשיתי, אלא לכבודך, שלא ירבו מחלוקות בישראל. נח הים מזעפו</p>
	<p>אימא שלום דביתנהו, דר"א אחותיה דר"ג ... מקובלני מבית אבי אבא: כל השערים ננעלים חוץ משערי אונאה (רש"י: לפי שצער הלב היא וקרוב להוריד דמעות)</p>

3.3. סמכות בית הדין

י"ת. שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי שנאמר (ויקרא כ"ג) אלה מועדי ה' מקראי קודש, אשר תקראו אתם בין בזמנך בין שלא בזמנך, אין לי מועדות אלא אלו. בא לו אצל רבי דוסא בן הרכינס. אמר לו: **אם באין אנו לדון אחר בית דינו של רבן גמליאל צריכין אנו לדון אחר כל בית דין ובית דין שעמד מימות משה ועד עכשיו.** שנאמר (שמות כ"ד) ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ולמה לא נתפרשו שמותן של זקנים, אלא ללמד, **שכל שלשה ושלושה שעמדו בית דין על ישראל הרי הוא כבית דינו של משה** נטל מקלו ומעותיו בידו והלך ליבנה אצל רבן גמליאל ביום שחל יום הכפורים להיות בחשבוננו עמד רבן גמליאל ונשקו על ראשו אמר לו בוא בשלום רבי ותלמידי רבי בחכמה ותלמידי שקבלת דברי.

משנה, ראש השנה פרק ב, משנה ט

תרגום:

רבן גמליאל: קיבל את העדות.

ר' יהושע סבר שהעדים הם עדי שקר.

ר' דוסא בין הרכינס: פוגש את ר' יהושע ואומר לו כי יכול להיות שביה"ד טועה הוא לא נכנס לנימוק המהותי אלא לנימוק התועלתני ואומר שאם אתה מערער אחרי פס"ד של ביהמ"ש לא יהיה זה סוף. הנימוק התועלתני הוא שצריך לקיים את פס"ד.

"שכל שלושה..." יש לו תוקף של ביה"ד כמו שהיה תוקף לביה"ד של משה רבינו וכאן יהושע משתכנע. המסקנה: היא שגם אם בה"ד טועה אנו צריכים לקבל את פס"ד. אם אין ביהמ"ד נקי מטעויות ובכל זאת נקבל את החלטתו. כל עוד החלטתו לא משתנה לפי ההליך המקובל חובתנו לקיים את פס"ד אם לא החברה שלנו תתפורר.

י"ט. תא שמע, דתניא: הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר, אמר לו: [רבי], מפני מה אתה מיצר? אמר לו: (רבי) עקיבא, ראוי לו שיפול למטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו. אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי. אמר לו: אמור. אמר לו: הרי הוא אומר אתם, אתם, אתם (ויקרא כ"ג), שלש פעמים, אתם - **אפילו שוגגין**, אתם - **אפילו מזידין**, אתם - **אפילו מוטעין**. בלשון הזה אמר לו: עקיבא, נחמתני, נחמתני. **בבלי**, ראש השנה כ"ה, א

תרגום: למרות שבת קול הוכיחה שהאמת היא עם דעת יחיד, הכלל הוא ש"אחרי רבים להטות" הינה הלכה מחייבת.

מקורות שמדברים על איזון אינטרסים.

הפסיקה של הושפט ברק שפיתח את הנושא הזה. איזון אינטרסים=שני אינטרסים עומדים אחד מול השני ויש להחליט ביניהם כי הם לא יוכלים להתקיים בו זמנית.

5.2. ושמרת לעשות ככל אשר ירוך (דברים י"ז, י"א): חובת הציות

כ"ג. משרשי המצוה, לפי שדעות בני האדם חלוקין זה מזה לא ישתוו לעולם הרבה דעות בדברים, ויודע אדון הכל ברוך הוא שאילו תהיה כוונת כתובי התורה מסורה ביד כל אחד ואחד מבני אדם איש איש כפי שכלו, יפרש כל אחד מהם דברי התורה כפי סברתו וירבה המחלוקת בישראל במשמעות המצוות, ותעשה התורה ככמה תורות. וכענין שכתבתי במצות אחרי רבים להטות בכסף תלוה בסימן ס"ז [מצוה ע"ח], על כן אלהינו שהוא אדון כל החכמות השלים תורתנו תורת אמת עם המצוה הזאת שצונו להתנהג בה על פי הפירוש האמיתי המקובל לחכמינו הקדמונים עליהם השלום. ובכל דור ודור גם כן שנשמע אל החכמים הנמצאים שקבלו דבריהם ושתו מים מספריהם ויגעו כמה יגיעות בימים ובלילות להבין עומק מליהם ופליאות דעותיהם, ועם ההסכמה הזאת נכוין אל דרך האמת בידיעת התורה, וזולת זה אם נתפתה אחר מחשבותינו ועניות דעתנו לא נצלח לכל. ועל דרך האמת והשבח הגדול בזאת המצוה אמרו זכרונם לברכה [ספרי כאן] לא תסור ממנו ימין ושמאל, אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא תסור ממצותם, כלומר שאפילו יהיו הם טועים בדבר אחד מן הדברים אין ראוי לנו לחלוק עליהם אבל נעשה כטעותם, וטוב לסבול טעות אחד ויהיו הכל מסורים תחת דעתם הטוב תמיד, ולא שיעשה כל אחד ואחד כפי דעתו שבה יהיה חורבן הדת וחלוק לב העם והפסד האומה לגמרי. ומפני ענינים אלה נמסרה כוונת התורה אל חכמי ישראל, ונצטוו גם כן שיהיו לעולם כת מועטת מן החכמים כפופה לכת המרובין מן השורש הזה, וכמו שכתבתי שם במצות להטות אחרי רבים.

ספר החינוך מצוה תצ"ו

תרגום: נימוק תועלתני - תמיד יהיו חילוקי דעות ולכן יש צורך בסמכות אחת. יש כאן איזון בין תועלת לנזק, עדיף לקיים פס"ד אחד אפילו בידיעה שהוא שגוי.

כ"ד. וזה הענין צריך עיון, איך נאמר ששתי כתות המחלוקת נאמרו למשה מפי הגבורה, הנה שמאי והלל נחלקו ... באמת שאחד משני הדעות הוא דעת אמיתית והשני הפכו ואיך נאמר שיצא מפי השם דבר בלתי אמיתי? אבל הענין כן הוא, שדבר ידוע שכל התורה שבכתב ובעל פה נמסרה למשה, כמו שאמר במגילה: אמר רבי חייא בר אבא, אמר ר' יוחנן: מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים? מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים ומה שסופרים עתידים לחדש. ומאי ניהו? מקרא מגילה. דקדוקי סופרים, הם המחלוקת וחילוקי הסברות שבין חכמי ישראל, וכולן למדן משה מפי הגבורה בלא הכרעה כל מחלוקת ומחלוקת בפרט. אבל מסר לו כלל אשר בו יודע האמת, והוא: אחרי רבים להטות, וכן לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך. וכשרבו המחלוקות בין החכמים, אם היה יחיד אצל רבים - היו קובעים כדברי המרובים. ואם רבים אצל רבים או יחיד אצל יחיד - כפי הנראה לחכמי הדור ההוא, שכבר נמסרה ההכרעה להם, כאמרו: ובאת אל הכהנים הלויים או אל השופט אשר יהיה בימים ההם, וכן לא תסור וגו', הרי שניתן רשות לחכמי הדורות להכריע במחלוקת החכמים כפי הנראה להם, ואף אם יהיו הקדומים גדולים מהם ורבים מהם ... וזהו ענין רבי אליעזר הגדול ומחלוקתו ... הנה ראו כולם שר' אליעזר היה מסכים אל האמת יותר מהם, וכי אותותיו כולם אמיתיים, צודקים, והכריעו מן השמים כדברינו. ואף על פי כן, עשו מעשה כהסכמתם. שאחר ששכלם נוטה לטמא, אף על פי שהיו יודעים שהיו מסכימים הפך מן האמת לא רצו לטהר, והיו עוברים על דברי תורה אם היו מטהרים, כיון ששכלם נוטה לטמא, שההכרעה נמסרה לחכמי הדורות ואשר יסכימו הם - הוא אשר ציווהו ה'".

דרשות הר"ן, דרושים ג - ה.

תרגום: רבי ניסים מסכם את הדילמה - יש לנו כלל "אחרי רבים להטות" והוא מוסיף את אלמנט הסמכות.

אם אנו פונים לבית הדין שלו מסורה הסמכות אני מחויב להישמע לפסיקתו.

אם הדיין מפעיל שיקול דעת וקובע את דעתו, יש ללכת לפיה גם אם הוא טועה.

כ"ה. אמנם לזאת יחרד איש פן ידבר בתורה בדברים אשר לא כן, ושכל האנושי לואה (=עייף) להשיג האמת ... אך לא ניתנה התורה למלאכי השרת, ואל האדם נתנה אשר לו שכל האנושי ונתן לנו הקב"ה התורה ברוב רחמינו וחסדיו כפי הכרעת השכל אנושי גם כי אינו אמת בערך השכלים הנבדלים ... אבל הקב"ה בחר בנו ונתן לנו את התורה כפי הכרעת שכל האנושי אף על פי שאינו אמת, ואם כן המחדשו הוא חידוש גמור, רק שיהיה אמת בהכרעת השכל האנושי ... שתעלה אמת מן הארץ והאמת יהיה כפי הסכמת החכמים בשכל האנושי ...".

הקדמה לקצות החושן על שולחן ערוך, חושן משפט.

תרגום: ההיגיון הוא שמי שפסק מוסמך לפסוק ואם הוא פסק לפי שכלו האנושי ונימק את דבריו הרי שזה מחייב.

כ"ו. וזה בשנתנה ההכרעה בכל דור ודור לרוב החכמים, ואמרה: אחרי רבים להטות (שמות כ"ג ב'), ואמרה גם כן: לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל (דברים י"ז א). ובארו רבותינו ז"ל: אפילו יאמרו לך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין, וכונתם בזה לומר, כי לפי שכל אדם מדרכו לחשוב מחשבות וליחס לעצמו ההתבוננות והסברא וההשכל יותר מכל מה שזולתו, עד שתמצא כמה פתאים מדברים תועה על החכמים ויחשבו עצמם משכילים יותר מהם, אמר הכתוב כי אף אם יראה לחולק שהחכמים אומרים על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין לא יזוז מדבריהם לעולם, אבל תהיה ההכרעה מסורה תמיד אל רוב החכמים, ואף אם אפשר שיהיה היחיד יותר חכם מכל אחד מהם ויהיה יותר מסכים אל האמת מכולם, תהיה ההלכה כהכרעת הרוב, ואין היחיד רשאי לחלוק עליהם לעשות מעשה כדבריו כלל. וזהו ענין ר' יהושע עם רבי אליעזר בבבא מציעא, כי אף על פי שרבי אליעזר היה מופלג בחכמה יותר מכולם עד שיצתה בת קול ואמרה מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, עמד ר' יהושע על רגליו ואמר לא בשמים היא, כלומר, שאף על פי שהאמת יהיה כדברי רבי אליעזר אין ראוי שנניח דברי המרובין לעשות כדברי היחיד, כי כבר נתנה לנו תורה על הר סיני שכתוב בה אחרי רבים להטות, ואם בדבר אחד נעשה כדברי היחיד ונניח דברי המרובין, יתחדש מחלוקת גדולה בישראל בכל דור ודור, כי כל יחיד יבא לחשוב שהאמת אתו ויעשה כדבריו הלכה למעשה, ובזה תפול התורה בכללה, ועל כן ראוי שלא נניח הדרך הכולל שהוא ללכת אחר הרוב ולהניח דברי היחיד או דברי המעטים, ובלבד שיהיו הרוב דעת החכמים לא רוב דעות עמי הארץ, לפי שההמון ועמי הארץ נפתים לדבר שאינו עד שיבואו להעיד עליו ולומר שהוא כן.

ספר העקרים לרבי יוסף אלבו, מאמר ג, פרק כ"ג

כ"ח. לפי מה שבארתי מדויק לשון כתרם, שנמצא שהשם יתברך עשה את אותיות התורה למלכים, היינו שיעשה החכם וידמה מילתא למילתא ויפסוק הדין כפי הבנתו טעם האותיות שבתורה, וכשיהיה מחלוקת יעשו כפי הבנת רוב חכמי התורה אף שאפשר שלא נתכוונו להאמת, ולא היה בדעת הקב"ה כן, דהקב"ה נתן את התורה לישראל שיעשו כפי שיבינו את הכתוב ואת המסור בע"פ בסיני לפי הבנתם ויותר לא יפרש ולא יכריע השי"ת בדיני התורה, שלא בשמים היא, אלא הסכים מתחילה להבנת ופירוש חכמי התורה ... ומאחר שנתברר שהאמת להוראה הוא מה שנראה להחכם לאחר שעמל ויגע לברר ההלכה בש"ס ובפוסקים כפי כוחו, בכבוד ראש וביראה מהשי"ת שכן יש להורות למעשה וזה מחוייב להורות, גם החכמים שבדור הזה, יש להחשיבם הגיעו להוראה ומחוייבים להורות משום שהוראתם נחשב דין אמת ... וזה ענין כל מחלוקות רבותינו הראשונים והאחרונים, שזה אוסר וזה מתיר, שכל זמן שלא נפסק כחד, יכול כל אחד להורות במקומו כמו שסובר, אף שהדין האמיתי הוא רק כאחד מהם

הקדמה לשו"ת **אגרות משה**, אורח חיים

תרגום: יש ללכת על דרך ההיקש ומה שבית הדין מפרש לזה יתכוון המחוקק.

כ"ט. לא תסור מן הדבר אשר ירוך ימין ושמאל ... ועניינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך - תעשה כמצוותם ... וזה כענין רבי יהושע ורבן גמליאל ביום הכפורים ... והצורך במצוה הזאת גדול מאד כי התורה נתנה לנו בכתב וידוע הוא שלא ישתוו הדעות בכל הדברים הנולדים והנה ירבו המחלוקות ותעשה התורה כמה תורות. וחתך הכתוב לנו הדין שנשמע לבית הדין הגדול ... בכל מה שיאמרו לנו בפירוש התורה ... כי על דעת שלהם הוא נותן לנו התורה, אפילו יהיה בעיניך כמחליף הימין בשמאל.

רמב"ן, דברים י"ז, י"א

תרגום: לדעת המיעוט יש משקל ויש להביא אותה כי אולי ביום מן הימים היא תהפוך לדעת רוב.

6.2 חשיבות דברי היחיד

כ"ד. "רי יהודה אומר: לא הוזכרו דברי יחיד בין המרובין, אלא שמא תיצרך להן שעה ויסמכו עליהן".

תוספתא (צוקרמנדל), עדויות, א, ד

כ"ה. ואף על גב שלא נתקבלו דברי היחיד בזמן ראשון ולא הסכימו רבים עמו, כשיבוא דור אחר ויסכימו רבים לטעמו, יהיה (= תהיה) הלכה כמותם, שכל התורה נאמרה כן למשה, פנים לטמא ופנים לטהר, ואמרו לו: עד מתי נעמוד על הבירור? ואמר להם: אחרי רבים להטות; מיהו - אלו ואלו דברי אלקים חיים.

פירוש ר' שמשון משאנץ, משנה, עדויות, א, ה

מקורות נוספים

שי פלר "דעת רוב, דעת מיעוט - מושא ודרכי גיבוש סעיף 80 לחוק בית המשפט [נוסח משולב], תשמ"ד-1984" **עיוני משפט** ט"ו (תש"נ), 31

ר' שפירא "אחרי רבים להטות - סעיף 80 לחוק בתי-המשפט", **עיוני משפט** יז (תשנ"ג), 393

י' טירקל "ועל דעת היחיד", **מחקרי משפט** י"ט (תשס"ג), 413